

Received/Geliş: 17.05.2025 / Accepted/Kabul: 17.05.2025

Hamza Bilgü, **İngiliz Askeri İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949 – 1960)**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2024, III+461 s., ISBN: 978-625-6270-59-6

Gökçe SÜZGÜN IŞIK¹

Avrupa’da, 20. yüzyılda birbiri ardına gerçekleşen iki büyük savaşta, devletler siyasi ve askeri birçok alanda yeni gelişmeler yaşadı. Taraf devletler, II. Dünya savaşında Türkiye’yi kendi yanlarında savaşa katılmak için ikna etmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Türkiye, savaşa katılmamış olsa da hem müttefik hem de mihver devletlerle sürekli ilişki içerisindeydi. II. Dünya Savaşı sonunda beliren barış ortamında, Amerika Birleşik Devletleri’nin öncülüğünde bir araya gelen devletler Sovyet Rusya tehdidine karşı iş birliği içine girerek NATO’nun kurulmasını sağladı. Bu askeri ittifaka rağmen orduların istihbarat faaliyetleri de ara vermeden devam etti. Savaş sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu yapıda Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasi ve askeri üstünlüğü içinde Türkiye’nin de bulunduğu dünya devletleri tarafından kabul edilmeye başlandı. Bu aşamadan itibaren Amerika’nın Türkiye’de siyasi ve askeri alandaki etkileri İngilizlerin dikkatini çekmiş, İngiliz ordusu, Türk ordusu hakkında istihbarat çalışmalarını sürdürmüştür. Bu çalışmada, savaş sonrasında NATO’nun kuruluşundan 1960 Askeri Darbesine kadar geçen süreçte Türk Silahlı Kuvvetleri hakkında İngilizler tarafından yapılan istihbarat faaliyetlerini konu edinen **“İngiliz Askeri İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949 – 1960)”** başlıklı kitapta yer alan konular ele alınarak tanıtım yapılacaktır.

Yazar Hamza Bilgü², İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden 2016 yılında mezun olmuş, yüksek lisansını 2018 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü’ne sunduğu *“Türk Parlamento Tarihinde İki Kanatlı Meclisler”* başlıklı tezi ile bitirmiş, doktora öğrenimini ise aynı kurumda *“İngiliz Askeri Ateşe Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949 – 1960)”* başlıklı tez çalışması ile tamamlamıştır. Halen Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü’nde doktor öğretim üyesi ünvanı ile çalışmaktadır.³ Bilgü’nün İngiliz Askeri İstihbarat Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri, (1949 – 1960) adlı eseri Yeditepe Yayınevi tarafından 2024 yılında yayımlanmıştır.

¹ Öğr. Gör. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü. (ORCID: 0000-0002-4679-2862), gokce.suzgun@btu.edu.tr

² Buradan itibaren “Bilgü” olarak yazılacaktır.

³ YÖK Akademik, <https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/viewAuthor.jsp>

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Türk Silahlı Kuvvetleri'nin⁴ gelişimi akademisyenler için merak edilen bir alan olmuştur. Fakat hem döneme ilişkin arşivlerin araştırmaya kapalı olması hem de bu alanda araştırmaları güçleştiren bürokratik düzenlemeler, alana yönelik tarihi araştırmaların eksik kalmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet döneminde TSK'ya yönelik olarak yapılan tarihi çalışmaların çoğu da darbeler ve siyaset çerçevesine sıkışmıştır. Bu bağlamda Türk Ordusunun teşkilat yapısı, harekât planlamaları ve zaman içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşüme ilişkin literatürün gelişmemiş olduğu görülmektedir. Bilgü'nün hazırladığı bu eser, literatür eksikliğini belli bir oranda doldurma iddiası taşıyor. Hem askeri istihbarat üzerine odaklanan hem de askeri teşkilat tarihi kimliğine sahip olan bu çalışma, TSK'nın 1949-1960 arasındaki yıllarının İngiliz askeri ateşe raporları aracılığıyla değerlendirilmesini ve tartışılmasını hedefliyor.

Çalışmanın odaklandığı dönem TSK'nın ABD rehberliğinde modern kuvvet teşkilatlanmasına geçtiği ve ABD askeri yardımının yoğunlaştığı 1949'dan başlıyor. Ayrıca bu yıllar 1952'de TSK'nın Kore Savaşı'na tugay seviyesinde katılmasını ve aynı tarihte NATO'ya dahil oluşunu da kapsıyor. Çalışma, orduya ABD ve NATO yardımları devam ederken 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan darbe ile TSK içinde yaşanan kırılma dönemini de ele alıyor.

Çalışmada, Türk Ordusunun Amerika'nın öncülünde geçirdiği değişim ve dönüşüm üzerine önemle odaklanıldığını görüyoruz. Bilgü, eserinde söz konusu değişim ve dönüşümün ne ölçüde tamamlandığı tartışarak başarı ve başarısızlığın sebeplerini ortaya koyuyor. Ayrıca ilgili süreçte TSK'da kendini koruma refleksi ile ortaya çıkan mukavemet, eserin ışık tuttuğu önemli noktalardan biri.

Askeri ateşe raporlarının, istihbarat ve harp tarihinde çalışmalar için kıymetini göstermek bağlamında, İngiltere tarafından Türkiye'de görevlendirilen askeri ateşelerin etkinlik ve faaliyetlerinin ayrıntısıyla eserde ortaya koyulduğunu görmekteyiz. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile ortaya çıkan süreçte İngiltere, başta NATO üyeliği ve Bağdat Paktı müttefikliği dolayısıyla Türkiye'ye ve Türk Ordusuna yönelik istihbarat çalışmalarına önem vermiştir. Bu bağlamda her bir ordu kuvveti için ayrı birer ateşe ve ateşe yardımcısı görevlendirerek bilgi toplama yoluna gitmiştir. İngiliz askeri ateşeleri, görevleri boyunca açık kaynak istihbaratı, diplomatik etkinlikler ve şahsi ilişkiler, komuta kademesine yapılan ziyaretler ve Genelkurmay'dan bilgi talepleri, İngiliz eğitim misyonu üyeleri, askeri tesis ve birlik ziyaretleri ile ulusal ve uluslararası tatbikatlarda gözlemcilik ve diğer askeri ateşeler gibi kaynaklarla bilgi toplamışlardır. Ancak İngiltere'nin tüm çabalarına ve seferber ettiği imkanlarına karşın istenilen miktarda istihbarat bilgisine sahip olunamamış, görevli ateşeler bilgi toplama noktasında yetersizliğe düşmüşlerdir.

Bu tablonun ortaya çıkmasında, Türk ve İngiliz bürokrasisinin sıklıkla çatışma içinde olmasının yanında söz konusu Amerikan Askeri Yardım Misyonunun İngiltere'yle birlikte çalışmaya yanaşmaması, eğitim, teçhizat satışı ve üst düzey ziyaretler gibi araçları İngilizlere göre daha etkin kullanması gibi dinamikler kendini göstermiştir. Ayrıca İngiltere ve ABD

⁴ Buradan itibaren "TSK" olarak kısaltılacaktır.

arasında Türk ordusu üzerinde askeri nüfuz kurma yarışı ile Türk ordusunda değişim ve dönüşüme karşı ortaya çıkan direnç etkili olmuştur.

Bu dönemde askeri ateşeler yürüttükleri askeri ve diplomatik çalışmalar sonucunda Türk ordusunun aktif savaş gücünün modernize edilememesi noktasında birçok kronik sorunun tespit yapmıştır. Buna göre TSK muhafazakâr bir teşkilata sahip, aşırı merkeziyetçi, teçhizat bakımındansa demode ve standardizasyondan uzaktı. Öğreti noktasında ise belirsizdi. Üstelik Amerikan Askeri Yardım Misyonu da bu konuda İngilizlerle benzer bir görüşü paylaşıyordu.

Eserde ele alınan yıllar içerisinde Amerikan ordusunun tüm kuvvet komutanlıklarına yönelik bütünsel bir biçimde başlattığı çalışma ile Türk ordusunun yeniden organize edilerek donanım açısından daha modern bir hale getirildiğini görmekteyiz. Bu süreçte askeri ateşelerin her bir kuvvet komutanlığına özel olarak hazırladığı raporlarda, personelin yüksek moral durumu ve emir-konuta zincirinde var olan sert disiplin anlayışı öne çıkan başlıklardır. Raporlarda Amerika'nın, Türk ordusunda başlattığı dönüşümün öğreti noktasında eksik kaldığından bahsedilmektedir. Ayrıca Kara Kuvvetlerinin, diğer kuvvet komutanlıkları üzerindeki hâkim konumunun kırılmadığından, orduda bu birimden ayrı bir hava ya da deniz stratejisinin planlanması da gerçekleştirilememiştir.

Personelin durumu ve teknolojinin uygulanabilir hale gelmesi noktasındaysa, TSK'nın bu dönüşüme gerekli adaptasyonu sağlayamadığı görülmüştür. Uygulamalı eğitime yeterince zaman ayrılmaması, Amerikalı uzmanlardan yeterli ölçüde yarar sağlayamama, olası bir teyakkuz halinde kullanılacak teçhizatla yeterince uygulama yapılmaması ve en önemlisi gerçekleştirilen askeri tatbikatların reel koşullara uygun olmaması, askeri personelin istenilen teknik yetkinliğe ulaşmasını engellemiştir. Böylece büyük bir savaşta, Türk ordusu silah gücü ve esnek manevra kabiliyeti açısından da kısıtlanmıştır.

Modernizasyon aşamasında Türk ordusunun yetkin astsubay sayısı artırılmadığı gibi kurulan askeri donanımın, bakım, onarım ve yenilenme gibi gereksinimleri de sağlanamamıştır. Nihayetinde, Amerikalıların sağladığı tüm modern eğitim imkânları ve sunulan teknik donanıma rağmen TSK'da dinamizm yakalanamamış, Ordunun olası bir savaşta ivedilikle etkin konuma gelmesi sağlanamamıştır.

TSK'nın yeniden organize edilmesi, yeni teçhizatla donatılması ve ordu personelinin yeni eğitim süreçlerinden geçirilmesi hedeflerine sahip olan modernizasyon sürecinin temel amacı ülke bütçesinde savunma harcamalarına ayrılan payın azaltılmasıydı. Ancak beklenenin aksine ordunun donanımı yenilendikçe bütçeden ayrılan payın daha da arttığı gözlemlenmiştir. Dahası, ele alınan süreçte Amerikalıların, Harp Akademisi özelinde, yapının yeniden biçimlendirilmesine ve yenilenmesine yönelik attığı adımlar ciddi bir mukavemetle karşılaşmış amaçlanan reformlarda ilerleme kaydedilememiştir.

Türk ordusunda 1949'dan itibaren Amerikan Askeri Yardım Misyonu aracılığıyla başlatılan yoğun eğitim faaliyetlerinin müspet sonuçları için süreye ihtiyaç vardı. Halbuki ordu içerisinde bu alandaki çalışmalara karşı adı konulamayan bir direniş olduğu gözlemleniyordu. Bu durum süreci yıpratmıştır. Dahası Amerikan Ordusunun 1950'li yılların ikinci yarısından sonra savaşlarda olası bir nükleer silah kullanımına yanıt olarak uygulamaya koyduğu pentomik

tümen yapılanmasına Türk ordusunun adaptasyonu da ve değişim ve dönüşüm hızını yavaşlatmıştır. Bu dönemde Türk ordusunda var olan merkezi yapı çözümlenemediği gibi Kara Kuvvetleri Komutanlığının savaşa hazır bulunuşluk seviyesi de istenilen noktaya taşınamamıştır.

Türk ordusu diğer kuvvet güçleri bakımından değerlendirildiğinde reform çalışmalarıyla gerçekleştirilen yeniden teşkilatlandırma ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığının savaş gücünü artırmaya yönelik olarak muharip denizaltı filoları oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca Türk boğazlarının savunulması görevi de Kara Kuvvetleri Komutanlığından Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bırakılmıştır. Buna göre boğazlar ve kıyı savunmasında deniz kuvvetleri, kara kuvvetlerini destekleyecek ve olası bir muharebe durumunda Karadeniz’de taarruza çıkacaktı. Bilgü, eserinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na ayırdığı kısımda bu kuvvet komutanlığının orduda merkezi konuma sahip Kara Kuvvetleri’ne nazaran geri planda kaldığının altını çizerken Deniz Kuvvetlerinin adeta “Külkedisi” konumunda olduğunu ifade etmiştir. Ancak, İngiltere’nin Deniz Kuvvetlerinin bu konumunu değerlendirerek kendisi için fırsata çevirdiğini görüyoruz. Böylece İngiltere, Türk Deniz Kuvvetlerine dört savaş gemisi verdiği gibi İngiliz kökenli savaş teçhizatları da uzunca bir zaman Türk donanmasında yerini almıştır.

Türk Ordusunun genelinde başlatılan yoğun eğitim faaliyetlerinden Deniz Kuvvetleri Komutanlığı da kendisine düşen payı almıştır. Bu doğrultuda Deniz kuvvetlerinin ana eğitim merkezlerinde müfredat değişikliğine gidilmiş, teorik eğitimde yeni derslere yer verilerek yeni sınıflar oluşturulmuştur. Deniz Harp Okulu ve Lisesi, Deniz Astsubay Hazırlama Okulu, Deniz Harp Akademisi gibi kurumların teşkilatında ise eskiden var olan yapının güncellenerek yenilenmesi yoluna gidilmiştir. Fakat tüm çalışmalara karşın Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nda verilen teorik eğitim uygulamaya konulamamıştır. Buna göre personel denizde yeterli vakit geçirmiyor ve talim yapmıyordu. Eğitim tatbikatlarıysa yüzeysel kalıyordu. Bu durumda mezun olan öğrenciler alanında etkili ve donanımlı bir deniz subayı olamıyordu. Tüm bu olumsuz şartlar Türk Deniz Kuvvetleri donanmasının savaşa hazır bulunuşluğunu etkiliyor ve onu zayıf konuma düşürüyordu.

II. Dünya Savaşı halen devam ederken 1944 yılında kurulan Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nın ise kuruluşundan beş yıl sonra yeniden teşkilatlandırıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda savaş filoları yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca savaş jetlerinin Türk Hava Kuvvetlerine dahil edilmesiyle Türkiye’de ana jet üsleri de kurulmuştur. Modernizasyon çalışmaları doğrultusunda Amerikan Ordusunun Türk Hava Kuvvetlerine yaptığı cömert yardımlarla hava gücü teçhizat ve donanım olarak yenilenmiş eski uçakların yerini modern savaş jetleri almıştır. Türk savaş jetlerinden oluşan filolar kısa zaman içerisinde bölgesel olarak caydırıcı bir konuma yükselmiştir.

Ancak ekipman ve donanımın modernizasyonu noktasında atılan büyük adımlara rağmen bu araçların kullanımına yönelik eğitim ve öğretimin alt yapısı doldurulamamıştır. Buna göre Türk Pilotları eğitimlerinde uygulama hayati bir öneme sahipse de uygulamalı eğitimden uzak kalıyor, gece uçuşu ve aletli uçuş zamanının doldurulması noktasında yetersiz kalıyorlardı. Dahası Hava Kuvvetlerinde yapılan tatbikatlar yine yüzeysel kalıyor, eğitimlerinde tamamlamaları gereken uçuş saatlerini gösteri ve kol uçuşlarında dolduruyorlardı. Bunun

yanında tüm çabalara karşın Hava Kuvvetleri komutanlığı bünyesinde istenilen sayıda teknik eleman, astsubay ve pilot yetiştirilememiş, bu alanda hedeflenen rakamlara ulaşılamamıştır.

Tüm bu olumsuz unsurlar Türk Hava Kuvvetlerinin olası bir savaşa hazır bulunuşluk durumunu etkileyerek yıpratmıştır. Türk Hava Kuvvetleri savaş gücü ve savunma noktasında istenilen konuma yükseltilememiştir. Bilgü'nün ele aldığı modernizasyon süreci içerisinde Türk Hava Kuvvetleri Amerikan ordusu öncülüğünde yeniden yapılandırılmış ve modern donanımlarla yenilenmiştir. Türk hava gücü bölgesel anlamda caydırıcı bir yapıya kavuşturulmak istenmişse de kurulan hava savunma radarları yetişmiş teknik eleman yetersizliği nedeniyle tam olarak kullanılamamıştır. Yine aynı sebeple hava kuvvetleri sahip olduğu modern teçhizatın bakım ve onarımı noktasında yetersiz kalıyor, öyle ki, tatbikat veya uygulamalı eğitimlerde birlikler arasında iletişim doğru biçimde sağlanamıyordu. Bahsi geçen tüm bu koşullar, Türkiye'nin dahil olacağı modern ve geniş ölçekli olası bir savaş sırasında Türk Hava Kuvvetleri'nin kısa süre içerisinde yok edilmesi riskini ortaya çıkarıyordu.

1950'lerin sonuna yaklaşıldığında İngiliz askeri ateşeleri raporlarında Türkiye özelinde Ordu'nun iktidar ile ilişkisi noktasında bir düşüş gözlemlenmesine rağmen 1960 yılında gerçekleşecek darbeyi ön görmede yetersiz kalmıştır. 27 Mayıs tarihine gelindiğinde yapılan darbe ile modernizasyon süreci tamamen kesintiye uğradığı gibi askeri personel de bu süreçten fikren kopmuştur. Dahası hem İngiliz hem de Amerikalılar ilerleyen süreçte subayların görevine son verilmesi ile orduda yapılan temizlik ve yapılanmadaki değişikliklerin fikren yanında olmuştur.

Bilgü'nün Türk harp tarihi literatürüne önemli bir katkı olarak nitelendirilebilecek eseri, şekil ve içerik olarak yazarın 2023 yılında yazdığı “İngiliz Ateşe Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri” adlı doktora tezi⁵ ile büyük benzerlikler taşıyorsa da bu kitabın tezden üretildiğine dair bir bilgi yer almıyor. Diğer yandan “Askeri Ateşelik Kurumu ve Türkiye’de İngiliz Askeri Ateşeleri,” “Hegamon: İngiliz Ateşemiliter Raporlarında Türk Kara Kuvvetleri,” “Külkedisi: İngiliz Deniz Ateşe Raporlarında Türk Deniz Kuvvetleri” ve “Güzel Hava Kuvveti: İngiliz Hava Raporlarında Türk Kava Kuvvetleri” başlıklı dört ana bölümden oluşan eser hem Türk hem de İngiliz arşivlerini kapsayan geniş bir çalışma ile kaleme alınmış bulunuyor.

Yazar, bu eseri Milli Savunma Üniversitesi Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, Beyazıt Kütüphanesi, IRCICA Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kitaplığı, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığının yanında İngiliz Ulusal Arşivi (The National Archives), İngiliz Hava Kuvvetleri Hava Tarihi Departmanı ve Kraliyet Hava Kuvvetleri Arşivi gibi kurumlarda gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde yazdığı belirtmiştir. Bu eserde, arşiv evraklarından resmî belgelere, gazetelerden telif eserlere ve internet kaynaklarına kadar uzanan geniş bir kaynakça yer aldığını görüyoruz. Bu yönüyle, eserin Türk askeri tarihi literatürüne önemli bir katkı

⁵ Hamza Bilgü, İngiliz Askeri Ateşe Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1949 – 1960), Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, 2023.

Journal of Anglo-Turkish Relations / Volume 7 Number 1 January 2026

---

sağladığı ve TSK'nın 1949'da itibaren geçirdiği önemli değişim ve dönüşüm sürecine ışık tuttuğu anlaşıyor.